

IKER
GAZTE
NAZIOARTEKO
IKERKETA EUSKARAZ

V. IKERGAZTE

NAZIOARTEKO IKERKETA EUSKARAZ

2023ko maiatzaren 17, 18 eta 19a
Donostia, Euskal Herria

ANTOLATZAILEA:
Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)

Aitortu-PartekatuBerdin 3.0

GIZA ZIENTZIAK ETA ARTEA

**Euskarazko lekuzko
adposizio-e-tan barna,
aldakortasuna sailkatzeko
proposamen berri bat**

Jürgen Etxeberria Gonzalez

121-128 or.

<https://dx.doi.org/10.26876/ikergazte.v.01.15>

ANTOLATZAILEA:

BABESLEAK:

LAGUNTZAILEAK:

Euskarazko lekuzko adposizio-e-tan barna, aldakortasuna sailkatzeko proposamen berri bat

Jürgen Etxeberria Gonzalez

Gogo Elebiduna Ikertaldea, Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)

jurgen.etxeberrria@ehu.eus

Laburpena

Euskarazko lekuzko adposizioen kategoria osatzen duten aleak zein diren zehazterakoan ez da erabateko adostasunik egon egileen artean. Horregatik, lan honen helburua lekuzko adposizioen artean multzoak zehaztea eta definitzea da. Ezaugarri morfosintaktiko eta semantikoak aintzat hartuz, lekuzko adposizio soilak (-*ra*, -*tik*), Ardatz Zatiak (*azpi*, *gain*) eta Bide Adposizio Konplexuak (-*ra arte*, -*tik kanpo*) bereizi ditut. Gainera, multzo hauek elkarren artean lotzen dituen gramatikalizazio kate bat ere proposatu dut. Azkenik, proposamena analisi nanosintaktikora eraman dut, Ardatz Zatiak eta adposizio konplexuen arteko aldea agerian jartzeko asmoarekin.

Hitz gakoak: euskara, lekuzko adposizioak, adposizio konplexuak, Ardatz Zatiak, nanosintaxia, gramatikalizazioa

Abstract

There is no consensus when it comes to determine the items that are part of the adpositional category in Basque. In this sense, the aim of this work is to define better the groups within this category. After considering the most relevant morphosyntactic and semantic properties of Basque adpositions, I establish three main groups, simple locative adpositions (-ra, -tik), Axial Parts (azpi, gain) and Complex Directional Adpositions (-ra arte, -tik kanpo). In addition, I propose a grammaticalization chain that connects these groups between each other. Finally, I adopt a nanosyntactic approach to structurally illustrate the differences between complex adpositions and Axial Parts.

Keywords: Basque, locative adpositions, complex adpositions, Axial Parts, nanosyntax, grammaticalization,

1. Sarrera eta motibazioa

Lekuzko adposizioak perpauseko elementuen arteko espazio-harremanak adierazten dituzten osagaiak dira. Edonola ere, adposizioen saila ez da beti izan argi bereizitako multzo bat eta kategoria definitzerakoan adostasunik eza nagusitzen da egileen artean. Hizkuntzaren ezaugarri tipologikoen arabera, adposizioak erro bati atxikitzen zaizkion aleak izan daitezke, euskarazko *etxe-tik* sintagma buru duen postposizioa esaterako, ala hitz beregainak izan daitezke, gaztelaniazko *desde casa* sintagmako preposizioak erakusten duen bezala. Postposizioez eta preposizioez gain, adposizio labelpean horren ezagunak ez diren zirkunposizioak (preposizio batez eta postposizio batez osatuak) eta anbiposizioak (preposizio zein postposizio gisa joka dezaketen adposizioak) ere aurki daitezke (Libert, 2006).

Euskarari dagokionez ere, adostasun falta bera antzematen da kategoria hau osatzen duten elementuak zehazterakoan. Esaterako, postposizioak nagusi diren arren, multzo berean sailkatu izan dira itxuraz ezberdinak diren aleak, hala nola, -*tik*, -*ra arte* edota *behe*. Beraz, esan daiteke euskarazko adposizio kategorian ere agerikoa dela aldakortasuna eta aniztasuna. Gainera, adposizio saileko elementuak zehazteko irizpideak ere aldatu egiten dira proposamen batzuetatik besteetara. Proposamen gehienak (de Rijk, 1990; Hualde, 2003a) bat datoz erroei atxikitzen zaien postposizio multzo bat identifikatzerakoan. Multzo honi izen-inflexioa (ing. *nominal inflection*) deritzote, eta lekuzko kasuak deiturapean ere ezagutzen dira (de Rijk, 1990; Hualde, 2003a). Multzo hau, inesiboak (-*an*), ablatiboak (-*tik*), adlatiboak (-*ra*), hurbiltze adlatiboak (-*rantz*) eta terminatibo edo muga adlatiboak (-*raino*) osatzen dute, hauen oinarrian eratzen den lekuzko bizidunen (inesiboa -*gan*, ablatiboa -*gandik* etab.) sailarekin batera. Multzo honi “lekuzko adposizio soilak” deituko diet hemen.

Honetaz gain, bada definitzen zailagoa den beste multzo bat, Hualdek (2003b) *postposizio aske* deritzenek osatzen dutena. Dena den, multzo honetan ere ez dago batasunik. Batetik, badira kokapen-izenak, hala nola, *albo*, *alde*, *aitzin*, *arte*, *aurre*, *atze*, *azpi*, *behe*, *gain*, *gibel*, *kanpo*,

- (3) a. Etxe-a-ren aurre-an b. Ohe-a-ren azpi-ra
 etxe-DET-GEN aurre-INE ohe-DET-GEN azpi-ADL
- c. Zuhaitz-en arte-tik d. Teilatu-a-ren gain-ean
 zuhaitz-GEN.PL arte-ABL teilatu-DET-GEN gain-DET-INE

(Etxepare & Oihartzabal, 2011: 11-12)

Hemen aurkezturiko Ardatz Zati guztiek perpauseko Eremua definitzen dute. Esate baterako, (3b)n Eremua Determinatzaile Sintagmaren (*ohea*), kasu genitiboaren (*-ren*) eta Ardatz Zatiaren (*azpi*) baturak osatzen du. Hualderekin (2003b) bat etorriz, Etxepare eta Oihartzabalek (2011), Ardatz Zati guztiak edozein lekuzko adposizioen osagarri izan daitezkeela adierazten dute.

Ardatz Zatiaren aldean, Etxepare eta Oihartzabalek (2011) adierazten dute postposizio aldagaitzek mugimendu aldaketa bat edo desplazamendu bat irudikatzen dutela, (4)ko adibideek erakusten duten bezala. Zentzu honetan, postposizio aldagaitzek ez lukete Eremuaren erreferentzia puntu jakin bat adieraziko.

- (4) a. Etxe-a-ren kontra c. Baso-an zehar
 etxe-DET-GEN kontra baso-INE zehar
- b. Aldapa-n gora³ d. Baso-an barna
 aldapa-INE gora baso-INE barna (Etxepare & Oihartzabal, 2011: 17)

Hemen ageri diren postposizio aldagaitzek ezin dezakete perpauseko Eremuaren erreferentzia puntu bat adierazi, eta horretaz gain, ezin dira edozein lekuzko adposizioekin elkartu. Etxepare eta Oihartzabalen (2012) hitzetan, hiru dira postposizio aldagaitzen eta Ardatz Zatiaren arteko dibergentziak. Batetik, postposizio aldagaitzek ezin dezakete adiera erreferentzial bat eduki; ezin dute Eremuaren erreferentzia puntu bat zehaztu. Bigarrenik, postposizio aldagaitzek jatorrizko izen propietate guztiak galdu dituzte. Hauen aldean, Ardatz Zatiak izen gisa joka dezakete (*ohe gain-e-an dago* Ardatz Zatia vs. *gain-a hemendik ikus daiteke* izena). Hirugarrenik, postposizio aldagaitzak ezin dira zuzenean Eremuarekin elkartu; aitzitik, Adposizio Sintagma (AdpS) batekin elkartzen dira (Etxepare & Oihartzabal, 2011:17).

Proposamen honetan aipatzen diren Ardatz Zatiaren eta postposizio aldagaitzen arteko ezberdintasunez gain, ez da beste xehetasunik aztertu. Orain artean ez zaio postposizio aldagaitz bakoitzaren semantikari erreparatu, ezta Ardatz Zatiatik postposizio aldagaitzetara dagoen bilakabideari ere. Gauzak horrela, bilakabide hori azaltzetik abiatzen naiz euskarazko adposizio kategoriaren barnean bi azpimultzo bereizteko: Ardatz Zatiak batetik, eta Bide Adposizio Konplexuak bestetik.

3. Lanaren muina: euskarazko Bide Adposizio Konplexuen sintaxia eta bilakaera

Aipatu dudan moduan, lan honen xede nagusia euskarazko adposizio sailaren baitako azpimultzoak zehazten, sailkatzen eta euren arteko lotura azaltzeko bilakabide bat barne hartzen duen kategorizazio lan bat aurkeztea da. Egin asmo ditudan ekarpenak hiru dira: batetik, euskarazko Bide Adposizio Konplexuak sortzeko eskura duen estrategiaren, hots, gramatikalizazioaren berri emango dut. Bigarrenik, lekuzko adposizioen sailkapen semantiko bat aurkeztuko dut, adposizio konplexuak. Hirugarrenik, analisi nanosintaktikoa baliatuz lekuzko adposizio soilen, Ardatz Zatiaren eta Bide Adposizio Konplexuen arteko alde sintaktikoak nabarmenduko ditut.

3.1 Lekuzko adposizioen bilakabidea: gramatikalizazio kateak

Atal honen helburua da Ardatz Zati batzuek AdpS batekin elkartzean bereganatzen dituzten esanahi semantiko berriak azaltzea. Bilakaera hau ahalbidetzen duen bilakabideei *gramatikalizazio kateak* (Heine & Kuteva, 2002) deritze, eta bertatik sortzen den emaitza Bide Adposizio Konplexu bat da. Sintaxian Bide (ing. *Path*) labelpean sailkatzen dira espazio aldaketak eta dinamikotasuna adierazten dituzten adposizioak (Zwarts, 2005) eta, euskaraz, gisa

³ Hurrengo atalean xehetasun gehiagorekin azalduko dudan gramatikalizazio prozesuan ohikoa den moduan, *gora* hitz bakartzat hautematen badugu ere, jatorrian *goi* Ardatz Zatiaren eta *-ra* lekuzko adposizio adlatiboaren baturatik sortu da, *goi* + *-ra* > *gora*. Era berean, hitz bakartzat hautematen dugun *barna* ere, *barren* Ardatz Zatiaren eta *-ra* adlatiboaren baturatik sortu da.

honetakoak dira adposizio konplexuak. Gainera, euskarazko Bide Adposizio Konplexuen kasuan, aldaketa semantikoa gertatzen den aldi berean, kamuste fonetiko ere gertatzen da eta, hortaz, aldaketa semantikoa gramatikalizazio kate baten barruan gertatzen dela esan daiteke. Fagard eta bestek (2020) argudiatu dutenez, adposizio konplexuak gramatikalizazio prozesuen bitartez sortzen dira eta propietaterik ohikoenak dekategoriarioa eta iluntze semantikoa dira (Fagard et al., 2020:479).

Euskarazko adposizio konplexuen gramatikalizazioa azaldu aurretik, gramatikalizazioa zer den argitzea komeni da. Gramatikalizazio prozesuetan, item lexikoek esanahi semantikoa eta gorputz fonetiko galtzen dute, item gramatikal bilakatzeko, edota item gramatikal bat are gramatikalagoa bilakatzen da eta honela, testuinguru eta hitz hurrenkera mugatuagoetan erabiltzera igarotzen dira (Heine & Kuteva, 2002). Testuinguru lokatiboetan, gramatikalizazio prozesuak noranzko bakarrean gertatu ohi dira, kategoria lexikoetatik kategoria gramatikaletara.

Euskarara etorri, badira zenbait aurrekari gramatikalizazio bilakabideei dagokienez. Lakarrak (2008) adierazten duenez, euskarazko ablatiboa (-tik) aitzin-euskarako CVC aditz erro batetik sortu zen gramatikalizazio prozesuen bitartez (*din ‘etorri’ > -ti ablatibo/prosekutiboa). Heine eta Kutevaren (2002) hitzetan, COME aditza > ablatiboa maiz lekukotzen den gramatikalizazio katea da munduko hizkuntzetan.

Nire proposamena, oro har, lekuzko adposizioen analisisian oinarritzen denez, lekuzko adposizio soilak (beste tradizioetan lekuzko kasu marka deritzenak, -ra, -tik, etab.), Ardatz Zatiak (behe, azpi, gain, etab.) eta Bide Adposizio Konplexuak (-ra arte, -an zehar, -tik kanpo, etab.) barne hartzen dituen bilakabide bat proposatu nahi dut. Honako hau da, nire hipotesiaren arabera, gramatikalizazio katea:

(5) Gorputz atalak > Ardatz Zatiak (leku-izenak) > Adposizio Konplexuak > Adposizio soilak

Lau fase bereizi ditut gramatikalizazio bilakabidean. Munduko hizkuntzetan ohikoa den bezala (Heine & Kuteva, 2002), gorputz geografia osatzen duten hitzetatik (buru, bizkar, gibel, besteak beste) Ardatz Zatiatarako hedapen semantikoa ohikoa da. Esate baterako, buru ‘gain’ Eremuaren puntu jakin bati erreferentzia egiten dion Ardatz Zati gisa erabiltzen da, haizpuru (< haitz + buru ‘gain’) adibidean, besteak beste. Urrats bat aurrera eginez, buru adposizio konplexu bat sortzeko ere erabiltzen da. Romeuk (2014) adierazten duenez, katalanez buru gorputz atalean oinarritutako adposizio konplexu baten bitartez adierazten da hurbiltze-adlatiboa (cap a casa ‘etxerantz’). Iparraldean lekukotzen den -ri buruz ‘-rantz’ katalanezko egitura sortu duen eremu linguistiko berean gaskoi-bearneseetik hartutako kalkoa da. Bearnesez, zein euskaraz, buru gorputz atalaren jatorrizko esanahi semantikoa hauteman daiteke oraindik.

Jarraian, euskarazko Bide Adposizio Konplexu batzuen gramatikalizazio katea jasotzen dut. Erabilera zabala duen -raino muga-adlatibo edo terminatiboa adposizio soiltzat badugu ere, adposizio konplexu batean du jatorria. Izan ere, -ra adlatiboaren eta *-dino/-gino⁴ morfema mugatzaile baten baturatik sortzen da. Mendebaldean, morfema mugatzaile hau morfema aske gisa lekukotu izan da, ia XX. mendean sartu arte, azken adarretara gino (Hualde, 2003a:186).

Honen aldean, bada Mendebaldean muga-adlatiboaren ordain gisa erabiltzen den Bide Adposizio Konplexu bat, -ra arte hain zuzen. Kasu honetan, arte Ardatz Zatia -ra adposizio adlatiboarekin elkartzten da, esanahi semantiko berri bat hartzeko: mugimenduaren muga. Edonola ere, bilakabidea dirudiena baino konplexuagoa da, arte Ardatz Zatiak erabilera zabalagoa baitu denborazko testuinguruetan: arratsalde(ra) arte, iluntzera arte, gisakoek hedapen zabala dute (EGLU-I, 1991:267-268).

Gauzak honela, hau da proposatzen dudana gramatikalizazio katea: arte_{ArdZat} > -ra arte_{BAK} Denb > -ra arte_{BAK TERM} > (-rarte_{ADP TERM}). Kasu honetarako, Ardatz Zatia denborazko testuinguruetara hedatu zela proposatu dut lehendabizi, eta ondoren lekuzko testuinguruetara. Azkenik, parentesi artean adierazi dut azken urratsa, adposizio konplexu hau adposizio soil bilakatzetik eta muga-adlatiboaren ordain bihurtzetik gertu baitago.

⁴ Bi modutatara azaldu izan da muga morfema hau. Batetik, de Rijkék *-ra + [gain + do] (adlatiboa + ‘gain’ + adberbioa) berreraikitzen du. Lakarraren ustez, bestalde, multzo-aditz batean legoke jatorria *-ra + *din + *non (Lakarra, 2008: 484).

Badira beste gramatikalizazio kate esanguratsu batzuk ere, hala nola, ibilbidea adierazten duten *-(a)n zehar* eta *-(a)n barna* adposizio konplexuena. Historikoki ablatiboa ‘nondik’ eta prosekutiboa ‘non zehar’ morfologikoki bereizten baziren ere, gaur egun biak *-tik* ablatiboaren bitartez adierazten dira. Hortaz, *-(a)n zehar* eta *-(a)n barna* adposizio konplexuak erabiltzen dira anbiguetate hori hausteko. Azal dezagun bada, *-(a)n barna*-k izandako bilakabidea. Lakarrak (2008) dioenez, *barren*, **bar* ‘barru’, ‘bizkar’ gorputz atal erroaren eta *-n* inesiboaren emaitza da. Erabilera zabala izan du Ardatz Zati gisa; bi adiera lekukotzen dira: *barren* ‘beheko zati’ gisa (*Etxebarren*) eta *barren* ‘barruko zati’ gisa, (*etxe barrenean*). Ondoren *barren* Ardatz Zatiak adposizio konplexu bat eratu du adlatiboarekin lehendabizi, *barren + -ra > barna*, eta ondoren inesiboarekin, *-(a)n barna* elkartuz. Hau da proposatzen dudana gramatikalizazio katea: **bar* Gorputz Atal > *barren* ArdZat > *barna* AK > *-(a)n barna* BAK PROS.

Alde semantiko nabarmena dago, *barren* Ardatz Zatia Eremuko zati bati egiten dio erreferentzia; *-an barna* adposizio konplexuak, aldiz, dinamikotasuna adierazten du. Bide Adposizio Konplexuen zehaztapen semantikoak jarraian datorren atalean jasoko ditut.

3.2 Euskarazko Bide Adposizioen sailkapen semantikoa

Azken bi hamarkadetan, dinamikotasuna adierazten duten adposizioen sailkapen semantikoak ontzen eta aberasten joan dira. Euskarazko Bide adposizioen arteko alde semantikoak agerian jartzeko, Pantchevaren (2011) sailkapenean oinarrituko naiz, neurri handi batean bat egiten baitu aurretiaz Piñónek (1993) eta Zwartsek (2005) eginiko aurrerapenekin eta baieztapenekin.

Pantchevak (2011) dioenez, espazio-aldaketa adierazten duten Bide adposizioen semantika hiru ezaugarri zehazten dute, hau da, orientazioak, trantsizioak eta delimitazio edo mugak. Ezaugarri hauen arabera, zehaztu daiteke ea adposizio batek mugimenduaren muturrak (jatorria edo helmuga) zehazten dituen; ea mugimenduaren mutur horiek barne hartzen dituen, edota ea trantsizioa gauzatzen den ala ez. Proposamen honi jarraituz, ondorengo taulan sailkatu ditut euskarazko Bide adposizioak

1. taula. Euskarazko Bide Adposizioen semantika Pantchevaren (2011) sailkapena oinarri hartuta.

Orientaziodunak		Orientazio gabeak	
	Helburua	Iturria	Ibilbidea
Trantsizionalak	Helmuga ez-mugatua <i>to X</i>	Jatorri ez-mugatua <i>from X</i>	Trantsitiboa <i>past X</i>
	<i>-ra</i> IV	<i>-tik</i> IV	<i>-(a)n zehar</i> III
	0 ----++++ 1	0 ++++---- 1	0 ----++++ 1
Trantsizional Mugatuak	Terminatiboa (Helmuga mugatua) <i>up to X</i>	Egresiboa (Jatorri mugatua) <i>start from X</i>	
	<i>-ra arte</i> III <i>-raino</i> IV <i>-lartio</i> IV	∅	
	0 -----+ 1	0 +----- 1	
Trantsiziorik gabeak	Hurbilkaria <i>towards X</i>	Urrunkaria <i>away from X</i>	Prolatiboa <i>along X</i>
	<i>-ri buruz</i> III <i>-rantz</i> IV	<i>-tik kanpo, at</i> III <i>-z/-tik landa</i> III	<i>-(a)n zehar</i> III <i>-(a)n barna</i> III
	0 -----1	0 ----- 1	0 +++++++ 1

Goiko 1. taulan ikus daitekeenez, Pantchevak (2011) bereizten dituen zehaztapen semantikoak guztiak adieraz daitezke euskarazko adposizioen bitartez. Bide Adposizio Konplexuek gramatikalizazio kateko hirugarren urratsa islatzen dutenez, alboan III bat dutela ageri dira,

lekuzko adposizio soilen alboan, aldiz, IV bat ageri da. Tasun semantiko bakoitzaren oinarrian ageri diren ikurrek mugimenduaren jatorria (0), helmuga (1) eta gauzatutako mugimendua (+) islatzen dute. Kasu batzuetan, adposizio bat baino gehiagok adieraz dezake tasun semantiko bera. Esate baterako, terminatiboa *-ra arte* eta *-raino* adposizioek adieraz dezakete. Edonola ere, oinarritzko adposizioak (adlatiboa eta ablatiboa) arduratzen dira oinarritzko tasun semantikoak (Helburua eta Iturria) adierazteaz. Bestalde, adposizio konplexuak ñabardura semantiko jakin bat adierazteko lekuzko adposizio soilik ez dagoenean erabiltzen dira. Horrez gain, inesiboa (*-an*) ez da analisi honetan ageri, adposizio estatikoa baita, ez-dinamikoa beraz.

Bestetik, *-(a)n zehar* adposizio konplexuak semantikoki ibilbide trantsizionalak nahiz ibilbide ez-trantsizionalak adieraz ditzakeela jaso dut 1. taulan; Piñonek (1993) eta Pantchevak ibilbidea adierazten duten adposizioek bietara joka dezaketela adierazten baitute. Esate baterako, *ibaian zehar etorri naiz* gisako perpaus batek bi irakurketa izan ditzake. Batetik, ibaiertz batetik bestera gurutzatzeko ibaia puntu jakin batetik igarotzea adieraz dezake, kasu honetan irakurketa trantsizionala genuke. Bestetik, aditzera eman lezake ibaiaren ibilguan behera etorri dela, kasu honetan, irakurketa prolatibo edo prosekutiboa genuke.

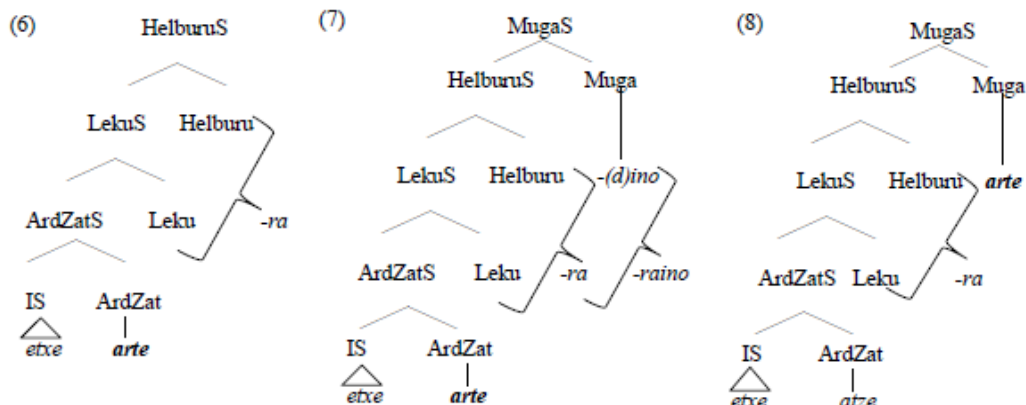
Jarraian, Pantchevaren (2011) Bidearen Dekonposizio hipotesia (ing. *Path Decomposition Hypothesis*) aintzat hartuko dut Bide Adposizio Konplexuen analisi nanosintaktikoa Ardatz Zatiarekin eta lekuzko adposizioen analisisiarekin alderatzeko. Horretarako, Pantchevak (2011) tasun semantiko bakoitza aztertzeke proposatzen dituen islapen sintaktikoetan oinarrituko naiz.

3.3 Azalpen nanosintaktiko bat Bide Adposizio Konplexuentzat

Euskarazko Bide Adposizio Konplexuen analisi sintaktikoa egiteko, hurbilketa nanosintaktikoan oinarritzen naiz, zehazki, Svenoniusek (2004) eta Pantchevak (2011) proposatutako Bidearen Dekonposizio hipotesian. Hipotesi honetan, lekuzko tasunak adierazten dituzten hainbat buru sintaktiko bereziten dira, eta buru sintaktiko hauek honako antolaketa hierarkikoa erakusten dute: *Lekua > Helburua > Jatorria > Ibilbidea > (Eskala)* (Pantcheva, 2011:13).

Euskaraz, hurbilpen nanosintaktikotik egindako lanetan (Etxepare, 2013; Berro, 2015) zehazten denez, badira sintaktikoki oinarritzkoak diren hiru adposizio, hots, inesiboa, adlatiboa eta ablatiboa. Etxeparek (2013) oinarritzko adposizio (ing. *primary adpositions*) deritze. Adposizio hauek lexikalizaten dituzte Pantchevaren (2011) analisisiko buru sintaktikoak, inesiboak *Lekua*, adlatiboak *Helburua* eta ablatiboak *Jatorria*.

Hala ere, 1. taulan jasotzen diren euskarazko Bide adposizioen tasun semantikoak sintaktikoki gauzatzeko Pantchevak (2011) proposatzen dituen beste islapen sintaktiko batzuk (*Muga*) ere aintzat hartuko ditut. Horrez gain, Svenoniusek (2004) proposamena jarraituz, euskarazko Ardatz Zatiaren analisi sintaktikoa ere egingo dut. Proposamen honi jarraituz, Ardatz Zatiak adposizioen azpian islatzen ditut, perpausoko determinatzaile sintagma (DetS) eta kasu sintagmarekin (KS) batera Eremua osatzen baitute. Hau aintzat hartuz, ondorengo (6), (7) eta (8) egitura sintaktikoek adposizio konplexuen eta Ardatz Zatiaren arteko aldeak agerian jartzea eta gramatikalizazio kateko urrats bakoitzaren kokapen sintaktikoa erakustea dute helburu.

Lehendabiziko (6) egiturak islatzen duenez, *etxe arte-ra* Ardatz Zati batek (*arte*) eta lekuzko adposizio adlatiboak (*-ra*) osatzen dute. Kasu honetan, *artek* perpausoko Eremuaren puntu bati

egiten dio erreferentzia, 'etxeen arteko espazioari'. Nanosintaxian, tasun sintaktiko bakoitza lexikalizatu behar da, honi *Lexikalizazio Hertsia* (ing. *Exhaustive Lexicalization*) deritzo. Gerta liteke, adposizio bakoitzak buru sintaktiko bat lexikalizea. Askotan, ordea, adposizio batek islapen sintaktiko bat baino gehiago lexikalizatzen ditu (Romeu, 2014:18). Hau egin ahal izateko Pantchevak (2011) *Sintagma Ahoskatzea* (ing. *Phrasal spell-out*) deritzon eredu erabiltzen du. Sintagma Ahoskatzeak ahalbidetzen du item lexiko bakar batek, hots, adposizio bakar batek, buru sintaktiko ugari lexikalizatzea. Eredu honi jarraituz, (6) egiturako *-ra* adlatiboak, Leku eta Helburu buruak lexikalizatzen ditu Sintagma Ahoskatzearen bitartez.

Honen aldean, (7) egituran ageri den adposizioa *-raino* muga-adlatiboa da. Pantchevak (2011) tasun semantiko hau adierazteko Muga (ing. *Bound*) buru sintaktikoa proposatzen du. Gauzak horrela, *-(d)ino* mugatzailea da Muga burua lexikalizatzeaz arduratzen den ale lexikoa. Egitura honetako *-ra* adlatiboa eta *-(d)ino* adposizio bakar bat bezala hautematen dira. Honen aldean, (8)n irudikatu den, *etxe atzera arte* egituran, *-ra* eta *arte* ale lexiko beregainek adposizio konplexu bat osatzen dutela hauteman daiteke. Kasu honetan, *arte*-k bestelako balio semantiko bat du, Eremua adierazi beharrean, muga morfema gisa dihardu eta Muga burua lexikalizatzen du.

Aipatutakoez gain, *-(a)n zehar* eta *-(a)n barna* adposizio konplexuen kasuan ere, *zehar* eta *barna* egitura sintaktikoaren goiko aldean ageri dira, oinarrizko adposizioen gainetik islatzen den Eskala buru sintaktikoa lexikalizatzen, zehaztapen semantiko konplexuago bat baita.

4. Ondorioak

Lan honetan euskarazko lekuzko adposizioak sailkatzeko eta kategorizazio lan bat egiteko premiari erantzun nahi izan diot. Bereziki, euskaraz orain arte sakon aztertu ez diren adposizio konplexuetan jarri dut arreta, hain zuzen, estatikotasuna adierazi beharrean, dinamikotasuna adierazten duten horietan, Bide Adposizio Konplexu deritzedanetan. Lehenik eta behin, euskarazko Bide Adposizio Konplexuen saila lekuzko adposizio soiletatik eta Ardatz Zatiak bereizteko arrazoiak aurkeztu ditut, aldakortasun morfologikoa eta semantikoa oinarri hartuz. Honela, lekuzko adposizio soilak, Ardatz Zatiak eta Bide Adposizio Konplexuak bereizi ditut.

Jarraian, euskarazko lekuzko adposizioen hiru azpitaldeak bilakabide baten faseak islatzen dituztela adierazi dut, bilakabide horren atzean gramatikalizazio kate bat dagoela proposatuz (Gorputz Atalak > ArdZat > Adposizio Konplexuak > Adposizio Soilak). Gainera, gramatikalizazio kate hau ez da ausaz gertatzen; aitzitik, paradigmako hutsune bat betetzeko edo lekuzko adposizio soilek adierazten ez duten ñabardura semantiko bat adierazteko sortzen dira adposizio konplexuak. Aldakortasun dialektalak erakusten du lekuzko adposizio soilen baliokide diren adposizio konplexuak estrategia bertsuei jarraiki sortzen direla hainbat eremu geografikotan, *-raino* muga-adlatiboaren baliokide diren mendebaldeko *-ra arte* eta ekialdeko *-lartio* terminatibo egiturek erakusten duten bezala.

Azkenik, Pantchevaren (2011) analisisa jarraituz, euskarazko Bide Adposizioen sailkapen semantikoa egin dudanean, buru sintaktiko bakoitzak dituen ñabardura semantikoak adierazteko adposizio bat baino gehiago egon daitezkeela erakutsi dut. Amaitzeko, nabarmentzekoa da Bide Adposizio Konplexuen saila semantikoki eta sintaktikoki konplexuenak diren buru sintaktikoak lexikalizatu ahal izateko sortua dela.

5. Etorkizunean egin beharrekoak

Aurrera begira, badira lan honetan aurkeztutako ebidentzia sendotzeko aztertu beharko liratekeen hainbat kontu. Lehenik eta behin, lan honetan aurkeztutako analisi semantikoa xehetasun gehiagorekin aztertzea izango dut helburu. Esate baterako, adposizio konplexuen gaineko jakintza hobea izateko, euskarazko sareko corpusak arakatuko ditut, bi arrazoiengatik: batetik, hedadura dialektalaren eta antzinatasunaren inguruko ikuspegi osoagoa izateko, bestetik, corpusetan adposizio konplexuek testuinguru bakoitzean duten erabilera semantikoa zehazteko; esaterako, *ibai-(a)n zehar* adposizio konplexuak testuinguru trantsizional bat ala testuinguru prolatibo bat islatzen duen zehazteko.

Azkenik, adposizioen sailean bada Helburu-Iturburu asimetria deritzon fenomeno bat. Helburua ('nora') adierazten duten adposizioak Iturburua ('nondik') adierazten dutenak baino

oinarrizkoagoak dira eta esplizituki adierazteko joera handiagoa dago. Epe laburrean hiztunen onargarritasun juzkuetan alde hori nola agertzen den aztertuko dut, Lakusta eta Landauk (2005) egindako behaketa esperimentaletan oinarrituz. Egileok diotenez, asimetria hau hiztunen ekoizpenean eta haur eta helduen prozesamenduan islatzen baita.

6. Erreferentziak

- Berro, A. (2015): Kokapen aditzak euskaraz. Adposizioen eta aditzen erdigunean, in Beatriz Fernández & Pello Salaburu (arg.), *Ibon Sarasola, Gorazarre. Homenatge, Homenaje*, UPV/EHU, Bilbo, 137-155.
- Etxepare, R. & Oihartzabal, B. (2012): Datives and adpositions in north-eastern Basque, in B. Fernández & R. Etxepare (arg.), *Variation in datives: a microcomparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 50-95.
- Etxepare, R. (2013), Basque primary adpositions from a clausal perspective, *Catalan Journal of Linguistics*, 12, 1-42.
- Euskaltzaindia. (1991): *Euskal Gramatika. Lehen Urratsak-I (EGLU-I)*. Euskaltzaindia, Bilbo.
- Fagard, B., Pinto de Lima, J., Stosic, D. & Smirnova, E. (2020): Complex Adpositions in Europe and beyond: a Synthesis, in B. Fagard, J. Pinto de Lima, D. Stosic & E. Smirnova (arg.), *Complex Adpositions in European Languages: A Micro-Typological Approach to Complex Nominal Relators*, Mouton de Gruyter, Boston, Berlin, 473-496. <https://doi.org/10.1515/9783110686647-013>
- Heine, B. & Kuteva, T. (2002): *World Lexicon of Grammaticalization*, Cambridge University Press, Cambridge, MA.
- Hualde, J. I. (2003a): Case and number inflection of noun phrases, in J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *A Grammar of Basque*, Mouton de Gruyter, Berlin, 171-186.
- (2003b): Postpositions, in J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *A Grammar of Basque*, Mouton de Gruyter, Berlin, 187-190.
- Jackendoff, R. (1996): The architecture of the linguistic-spatial interface, in P. Bloom, M. A. Peterson, L. Nadel & M. F. Garrett (arg.), *Language and Space*, The MIT Press, Cambridge, MA, 1-30.
- Lakarra, J., A. (2008): Aitzineuskararen gramatizarantz (malkar eta osinetan zehar), in X. Artiagoitia & J. A. Lakarra (arg.), *Gramatika jaietan Patxi Goenagaren omenez*, UPV/EHU, Bilbo, 451-490.
- Lakusta, L. & Landau B. (2005), Starting at the end: The importance of goals in spatial language. *Cognition*, 96, 1-33.
- Libert, A. (2006): *Ambipositions*, Lincom GmbH, Munich.
- Pantcheva, M. (2011): *Decomposing Path. The Nanosyntax of Directional Expressions*, doktorego-tesia, University of Trondheim.
- Padilla-Moyano, M. (2017): *Zuberoako euskararen azterketa diakronikoa: XVI–XIX. mendeak, Analyse diachronique du dialecte souletin: XVIe - XIXe siècles*. doktorego-tesia, UPV/EHU, Gasteiz.
- Piñón, C. J. (1993): Paths and their names, in K. Beals, G. Cooke, D. Kathman, S. Kita., K-E. McCullough, & D. Testen (arg.), *Papers from the 29th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, CLS, Chicago, 2, 287-303.
- de Rijk, R. (1990), Locational nouns in Standard Basque, *Anuario del Seminario de Filología Vasca "Julio de Urquijo" (ASJU)*, 24(1), 3-20. <https://doi.org/10.1387/asju.8109>
- Romeu Fernández, J. (2014): *Cartografía mínima de las construcciones espaciales*, doktorego-tesia, Universidad Complutense de Madrid.
- Svenonius, P. (2004): Adpositions, particles, and the arguments they introduce, in T. Bhattacharya, E. Reuland & G. Spathas (arg.), *Argument Structure*, John Benjamins, Amsterdam, 71–110.
- Talmy, L. (1985): Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms, in T. Shopen (arg.), *Language Typology and Syntactic Description 3: Grammatical Categories and the Lexicon*, Cambridge University Press, Cambridge, MA, 57-149.
- (2000): *Toward a cognitive semantics, vol. 2*, The MIT Press, Cambridge, MA.
- Zwarts, J. (2005), Prepositional aspect and the algebra of paths, *Linguistics and Philosophy*, 28, 739-779.

7. Eskerrak eta oharrak

Lan honek nire doktore-tesiaren atal bat jasotzen du. Eskerrak eman nahi dizkiet tesi egitasmoaren gidaritza duten nire bi zuzendariei, hots, Beatriz Fernándezi (UPV/EHU) eta Ane Berrori (Deustuko Unibertsitatea), eskainitako denboragatik eta lanean jarraitzeko bultzadagatik. Orobat, Benjamin Fagard irakasleari (Université Sorbonne Nouvelle) eta Cecilia Fernández ikerkideari (UPV/EHU) ere eskerrak eman nahi dizkiet nire lanaz emandako ohar eta gomendioengatik. Halaber, *Gogo Elebiduna* (IT1169 eta IT1439-22) ikertaldeko kide guztiei bihoakie guztiei nire esker ona eskainitako laguntzagatik. Egitasmo honek Eusko Jaurlaritzaren Doktore-aurreko Ikertzaileak Prestatzeko beka (PRE_2022_2_0239) jaso du.